

Några glimtar från Södra Mjönäs under herrskapet von Dübens tid 1855 – 1911

Av Anders Hernbecker

Ur hembygdsföreningens årsskrift 1990

För att slippa upprepa den mångfald av artiklar som Gustaf Nilsson publicerat tidigare i detta ämne har jag använt mig av andra källor, som förhoppningsvis kan tillföra läsaren något nytt.

Baron och friherre Carl von Düben och hans hustru friherrinnan Wilhelmina von Schoting inköpte Södra Mjönäs nr 1; 3/8 mantal, nr 2; 1/4 mantal och nr 3; 1/3 mantal, tillsammans 23/24 mantal för 26 500 riksdaler riksmünt år 1855 den 29 dec av arvingarna till Karsholm.

År 1857 den 14 februari inköptes Södra Mjönäs nr 1; 1/8 mantal av åbon Sven Persson, som tidigare hade inköpt detta hemman av Karsholm år 1855 den 2 mars för 3 400 riksdaler riksgäldssedlar. Baronens betalade Sven Persson 8 000 riksdaler riksgäldssedlar för samma hemman. Hemmanet låg ju mitt i baronens ägor och detta var naturligtvis en olägenhet för honom.

Fastebrev för Södra Mjönäs nr 1; 3/8 mantal, nr 2; 1/4 mantal och nr 3; 1/3 mantal utfärdat 1857 den 5 februari och för Södra Mjönäs nr 1; 1/8 mantal år 1858 den 2 februari. Baronens inköpte sedan Stora Byröna nr 1; 1/4 mantal, Lilla Byröna nr 1; 6/49 mantal samt Lilla Sandvik nr 1; 9/80 mantal, fastebrev 1870 den 3 december.

Hillehaga nr 1; 29/768 mantal, fastebrev 1874 5 juni. Han ägde också sedan 1852 som fidekommiss egendomar i Malmöhus län, Oxie härad, Kärrstorp nr 1; 1 mantal, Södra Lindved nr 1; 9/44 mantal och Kärrstorp nr 13; 1/4 mantal.

En troligtvis bra bild av livet på gården Södra Mjönäs ger Annie Åkerhielm (född Quiding) i sina artiklar som var publicerade i Nya Skånska Posten på 1930-talet, hon tillbringade cirka 18 år, med få undantag, varje sommar en tid i Södra Mjönäs hos herrskapet. Hon skriver bl a: "Södra Mjönäs var inte likt någonting på jorden mer än sig själv, det tillhörde inte någon bestämd typ av hem, det var ingen herrgård. Det hade inte det minsta av herrgårdsstämning och tillhörande apparat. Det var bondgård helt enkelt, när baron von Düben efter sitt avskedstagande från hovrätten i Kristianstad inköpte det och i full överensstämmelse med sin hustru, kanske hon till och med var den drivande kraften, beslöt att begrava sig i den veritabla vildmarken på gränsen mellan Villands och Göinge härad och där leva ett fritt skogsliv, obunden av alla hänsynstaganden till annat än eget tycke och smak. Men bondgård var det inte heller i det skick de båda makarna gävo det. Stommen var visserligen en lång envåningsbyggnad av trä, med två vindsrum på vardera gaveln. Men tvärs över byggnaden hade den nye ägaren låtit uppföra en dubbel frontespis med rum och balkong åt såväl gårdssidan som, vad skola vi kalla den?, sjösidan, och ovanpå denna ännu en våning, ett stort, lågt rum med sluttande tak och fönster åt fyra håll. Köksdepartementet var inrymt i en liten flygelbyggnad, belägen vinkelrätt mot huvudbyggnaden och liksom denna gulmålad, sedan spridde sig ett otal rödfärgsstrukna ekonomibyggnader med största oregelbundenhet å omse sidor ut över björkbackarna. Baron von Düben avled oväntat på senhösten 1888. Sedan var det hans änka som ensam satte sin prägel på Södra Mjönäs, till hela sitt väsen, hela sin livsåskådning var hon fullblodsaristokrat, hon var av naturen en stor begåvning och satt inne med en belästhet, särdeles historisk, som för hennes generation av kvinnor torde varit enastående. Hon var opraktiskt lagd i fråga om allt som tillhörde husmoderns område, men hon hade en järnvilja och hennes föreställning var att ju mer det arbetades i ett hus, desto mer praktiskt var det ställt. Allt i huset var enligt gammaldags regler inlåst, och bredvid sig hade hon ständigt en korg med cirka nittio nycklar. Annars deltog hon icke direkt i hushållsgöromålen. I trädgårdarna

däremot arbetade hon som en slav, trädgårdarna var också anlagda efter principen ”mesta möjliga möda”, hon hade planterat krusbärsbuskar under äppelträden vilket kunde ha sina risker. Hennes klädsel var originell och ingen kunde tro att det var en friherrinna som gick böjd i trädgårdslandet.” Så långt Annie Åkerhielm, som sedermera blev känd författarinna och har utgett ett flertal romaner.

Då baronen och hans hustru inte hade några egna barn hade man i stället två fosterdöttrar, Gunima Charlotta von Düben, född Möller och Lovisa Oscara Strindberg. Förstnämnda fosterdotter Gunima Charlotta (adopterad) var naturlig dotter till hovrättsrådet Flinck, han var morbroder både till baronen och hans hustru eftersom de var kusiner, kusingifte var ingen ovanlighet isynnerhet inte hos adeln. Gunima Charlotta gifte sig med Carl af Petersens år 1879, deras enda barn, dottern Gunhild af Petersens, gifte sig med fältläkaren Andreaz Bruzelius från Österslöv. Den andra fosterdottern Lovisa Oscara Strindberg var född i Stockholm, kusin med författaren August Strindberg, hon gifte sig 1874 med lantbrukaren Ernst Otto Valdemar Tretow. Som nygifta bosatte de sig på Stora Byröna (nuvarande Truedssons) som då ägdes av baronen. Tretow kom senare att arrendera även andra av baronens ägda hemman. På Stora Byröna stannade familjen Tretow under åren 1874 – 1883 där deras fyra barn föddes, därifrån flyttade de till Trädgårdsberg i Oppmanna och vidare 1885 till Sölvesborg, där maken Tretow dog 1887. Lovisa Oscara levde som änka resten av sitt liv, hon dog i Sölvesborg 1924.

Ett fint bibliotek fanns på gården i Södra Mjönäs på omkring 15 000 volymer, huvudsakligen historiska skrifter och resebeskrivningar, vitterhet, teologi och juridik samt åtskilliga plansch- och kartverk. Detta värdefulla bibliotek inköpte baronen år 1868 av släktingar, frökornarna Flinck, som i sin tur ärvt boksamlingen av sin broder, Wilhelm Flinck. Deras fader, lagmannen Magnus Flinck (baronens och hans hustrus morfar) som arrenderade slottet Vegeholm, hade genom arv kommit i besittning av boksamlingen från Cedercrantzarna på Vegeholm, Rögla och Spannarp. I slakten von Düben fanns framstående musiker, konstnärer och naturvetare och säkerligen kom biblioteket till god användning vid besöken i Mjönäs. Det var ju år 1871 som ett sällskap från baronens upptäckte sjönöten (Trapa Natans) i sjön Immeln vid Ranvik. I boken ”I heta striders land” skriver Cecilia Bååth-Holmberg om denna händelse: ”Roddaren var en ung student, Carl Sprinchorn, då på gården i Mjönäs som informator för några unga stockholmare. ”Nej se!” utropade plötsligt en i sällskapet. Och man såg en mängd på vattnet flytande vackra tegel-, karmosin- eller grönbrunfärgade rosetter, med blad, som påminde om björklöv, fäst vid sin långa stjälk bar den en märkvärdig nöt med taggar och hullingar, en av dem upphalades, och efter hemkomsten skulle fyndet examineras, och till upptäckarnas glädje var det ”Trapa Natans”. När fyndet blev känt började också plundringstågen och trots fridlysning utplånades sjönöten.

Efter baronens död 1888 kom biblioteket till Södra Lindved (fidekomiss) och fanns där bevarat i oändliga hyllmeter fram till 1980-talet då det försålades på auktioner i Stockholm, vissa rariteter betalades med över 100 000 kronor styck och hela samlingen var således värd ett flertal miljoner kronor. Men visst tycker man att bokhyllorna ”gapar tomma” på Södra Lindved, det var ju en boksamling som det tagit samma släkt 300 år drygt att vårda, samla och bevara. Vid baronens död 1888 värderades boksamlingen till 1 000 kronor.

Naturligtvis krävde en gård av Södra Mjönäs format en mängd arbetsfolk, här fanns mamseller, hushållerska, ladufogde, mejerist, mjölnare, fiskare, smed, skraddare, målare, pigor och drängar. Det var på självhushållningens tid och vad gården producerade skulle man leva på. Säkerligen är det många i bygden som har förfäder som har haft sin tjänst här. Undertecknads mormor var hos friherrinnan som kökspiga i åtta år och hade många, tyvärr ouppptecknade, minnen från ”barons”. I boningshuset fanns namn på alla rummen: Förmaket, skrivrummet, matsalen, kabinettet, lilla rummet, övre-, mellersta-, och nedersta biblioteket, altanrummet, tornrummet, fyra st. gästrum, via-, svarta-, och nedre vinden, kontor, tre vindskontor,

toiletterummet och sängkammaren. För tjänstefolket fanns pigkammare, hushållerskans rum, jungfru Emilies rum, betjentkammare och för det praktiska arbetets utförande fanns handkammare, vävkammare, köket, brygghus, mjölkammare, kärnbod och köttbod. Av bouppteckningen kan man utläsa att baronen ”prisade snus”, här finns upptaget tre snusdosor i bärnsten, horn och trä samt en s.k. revolvernsusdosa.

Baronen var välbeställd och hans förmögenhet uppgick vid bouppteckningen till 267 063 kronor, en anseelig summa på den tiden. Södra Mjönäs värderades då till 35 300 kronor, häri inräknades inte Åsum, Stora Skedet, Tralleboda och Enetorp. Dessa hemman ingick aldrig i baronens egendom.

År 1899 sålde friherrinnan egendomen Södra Mjönäs nr 1; ½ mantal, nr 2; ¼ mantal och nr 3; 1/3 mantal till lantbrukare Anders Andersson i Vårestorp, Nils Persson i Vrångafälla och Nils Håkansson i Krogshult för 80 000 kronor. Hon behöll vissa byggnader och markarealen beräknas till ¼ mantal. År 1907 inköpte Egnahemsföreningen egendomen Södra Mjönäs av ovanstående tre ägare, varvid lantbrukare Nils Håkansson behöll viss areal till stamgården, värderad till 9 500 kronor. Egnahemsföreningen sålde ut arealen till småbruk, uppdelat i lotter på ca 1/8 mantal. Vid friherrinnans död 1911 den 4 juli inköptes ”corps de logiet” med därtill hörande tomtmark av lantbrukaren August Bengtsson från Örkened, han flyttade 1919 – 1920 till Norra Mellby och den s.k. herrgårdsbyggnaden blev folkskola och var så fram till 1960-talet, då den försålles och blev privatbostad.

Källor: Carl Axel alte Lundström – Släktböcker, foto mm.

Gustaf Elgenstierna – ”Den introducerade av adelns ättartavlor” 1925-36.

Annie Åkerhielm – ”Mjönäs ett åttioalshem vid sjön Immeln” I Nya Skånska Posten 1931.

Cecilia Bååth-Hokmberg – ”I heta striders land” 1917.

Köpehandlingar från Södra Mjönäs gård 1855 – 1911.

Oppmanna-Vånga socknars kyrkoarkivalier.

Svedala sockens kyrkoarkivalier.

Sövesborgs stads- och landsförsamlings kyrkoarkivalier.

Svensk slätkalender.

Svensk exlibris samling.

Svenskt konstnårslexikon del 2.

Svenskt biografiskt lexikon.

Bouppteckningar 1888 och 1911.